

Emnenr. 80 Fylke: Hedmark
 Tilleggsspørsmål nr. Herad: Tynset.
 Emne: Folkemedisin. Bygdelag. "
 Oppskr. av: Iver Eide Gard:
 (adresse): Tolga. G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Flere spurte.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Bemerkninger.

Selvsagt har mange gamle husråd sin apsolutte berettigelse, av di det er gammel erfaring. Her i Østerdalen har f eks funtenellen ennå i dag sine tilhengere. Og den er effektiv som bare det overfor isjias.

Den nåværende fylkeslege i Hedmark Sindre Lunde (han er trysling) har fortalt nedskriveren at "hvis ikke tønnerhoggerne i Trysil hadde rotkula så var det ikke mange som i heletatt kunne stå på føttene" - Han la til at det i alle tilfelle måtte gjelde den s k våte isjias

Det er ikke erter, men en liten ertestor kule av feit fururot som er tryllemidlet. Men det må den mest pinlige renslighet til for at midlet ikke skal forårsake farlige infeksjoner. Rotkula skal smøres i tretjære og legges inn i ett lite snitt i huden -helst på leggene ell så og så skal det bindes over med neverhinne d v s den silketynne, grå hinna innerst på neveren. Skiftes og vaskes ut hver dag. - Dette er ikke noe "kjerringråd"

Men det vokser i skogen noe som heter kjerringrok og det er i egentlig forstånn kjerringenes medisin. Ett sterilisert avkok av denne planten er minst like så god som borvann og koster altså ingenting. Plantene må tørres før bruk.

En ting som kopping har heller lite med overtru å gjøre. Det har mye tilfelles med våre dagers blodoverføring. Renslig og riktig utført skader det apsolutt ikke.

Skogsfolk, og ellers alle på landet, kjenner det utmerkede, sterile førstehjelpsband neverhinna. De kjenner også til kvaen som plaster og bruker den -også i dag.

- 2
- 1: Innstillingen til sykdom og til behandlingen er i dag her i bygdene helt up to date. Det er ett moderne, nytt sykehus på Tynset, der alle skavanker kan taes opp. Dette er skjedd i de siste 50 åra. Før var det jo bare en distriktslege og han opererte aldri. Så var det en lang og besværlig reise til Oslo, en reise der mange døde før de rakk fram. Innstillingen til sykehus og legevitenskap er helt og holden perfekt. Men gamle, prøvede råd mot småskader brukes fortsatt.
  - 2: Ja, det var i grunnen ikke mye. Tuberkulosen herjet verre -utryddet hele familier. Ellers var man meget uforsiktig med all slags sykdom, fordi man jo ikkeviste hvor farlig det kunne være. Noen særskildte råd mot smitte har ikke vært å spore opp, men det kan nokk ha vært brukt f eks ingefær, eller andre skarpe ting som "tyggegunni" for å verge seg. Man ~~var~~ ante også i gammel tid at mange ting kunne smitte. Kamfer og kamferspiritus var mye brukt mot forkjølelse.
  - 3: Jo da. Man hadde nokk stående ferdig ett og annet. En såvidt vanskelig ting som verkefinger eller svulster av verk, det hadde de eldre ett glimrende middel mot, nemlig nautlannsmorning. Dette fikk man ved å dampe inn nautlann til en salvelignende konsistens, og for å ta vekk vond lukt, samt mildne noe den forferdelige trekk, satte man til fettstoffer som smør o l. En kompress av denne salven kunne trekke den verste verkefinger klar på mindre enn ett døgn. Man måtte passe nøye på tia, ellers trakk salven bort både hud og kjøtt. Det er mange menneskelig reddet ved dette middel -ja, til og med farlige tilfelle av blodforgiftning. Ellers hadde man alltid kamferbrennevin, kvæ og neverhinne i husapoteket. Men det kan ikke spores noe videre "overtru-medisin"
  - 4: De gamle og prøvde hjemmemedisiner fantes i såvel hytter som hus, og hvis man manglet noe var det gjerne å få hoss naboen. Jormora kunne nokk ha ett og annet, men til presten gikk helst ingen syk.
  - 5: Alle kunne få hva f eks jormora hadde, men det var ikke ofte man trengte å låne. Alle hadde sitt.
  - 6: Se ovenfor om kvæ og likeså om tjære for funtenell

- 7: Dette navnet er ukjent og ingen vet hva navnet betyr.
- 8: "Dyvelstrek" fikk man kjøpt på apoteket - i noen krystallinske klumper, som oppløst i vann ga en forferdelig illeluktende veske som ble brukt til pensling av halsen. Det var vistnokk legeråd.
- 9: Det var oftest kjerringene på garden som sto for innsamling og tillaging, men det kunne også hende det var en spesiell "fabrikant" i bygd eller grenn.
- 10: Hvis man brukte vekster, røtter o l, så ble jo de tørket og lagt f eks på stabburet. Var det salver så ble de oppbevar i glass eller krukker av steintøy.
- 11: Jo, man fikk kjøpt ett og annet på apoteket og det sto vistnokk noe slikt som Arkana på en seddel på denne skapdøra på apoteket.
- 12: Ikke annet enn av markedsførende Gudbrandsdøler som gjerne hadde enebærolje tilsalgs. Denne oljen bruktes som middel mot "krime" d v s forkjølelse. Det hendte nokk at kramkarer bød fram giktringer, men de ble sjelden prøvet.
- 13: Det kunne nokk være at man skrev opp en resept på midler, men helst ble de muntlig tatt Folk på landet har godt minne.
- 14: Det var først lant ut i tja det sto noen råd i almanakken. Almanakker fra f eks 1850 åra, som er forevist, hadde ikke noe, og de skrifter eller trykte råd som fantes, angikk helst dyra. (Det fantes for 100 år sea lange og svære oppskrifter for "elskovsdrikke", men de er vistnokk ikke prøvet av noen her) Forholdet var jo, at om elskan skulle slå feil på ett sted, så gikk man bare til naboen f eks på andre sia av bekken.
- 15: Enkelte har nokk prøvet egne midler, f eks en porsjon krutt, eller en lus eller to i en skje fløte, for gulsott, men det er nokk lenge sea. De som mulig har prøvet slike radikale midler, vil jo gjerne ikke ut med det, for ingen vil gå for å være overtruisk.

II Bygdeleger.

Det er i grunnen lite som vites om egentlige leger for mennesker, da det omtrent ikke har eksistert slike. Det er derimot mange flinke folk når det gjelder dyr -også i vår tid. Disse folk har gjerne lest en hel del, og så har de praktisert på sine egne dyr, slik at de i mange tilfelle er minst like så god som de veterinærer vi har. De gir seg sjelden av med operative inngrep og de eksperimenterer ikke.

Svar på sp. fra 16 til 29.

Det har ikke i manns minne vært hverken manns eller kvinnelig "løge" her i bygdene. Omkring århundreskiftet vanket en eldre, angivelig fhv. farmasøit ved navn Simen Borregård her i bygdene. Han hadde litt forskjellig å selge - mest selvlagede urtemedisiner, og han hadde oppdaget kvaens egenskaper og solgte den i form av stenger, inntullet i papir. Han brukte rimelige priser og byttet helst sine produkter i matvarer. Noen prosess for legevirkosomhet vites ikke om, men det har vært mange som oppsøkte Vis-Krut og i de senere år Fløttungutten og Marcello Hauge - gjerne også for skavanker i retning av sykdom.

B Løgeråd.

29:

Som nevnt ovenfor var planten Kjerringrokk i bruk ganske jevnt over. Endel brukte som universalmiddel ormister, men dette har forlengst mistet sin aktualitet. Man røkte tørkede blomst av røllikk mot astma og man tegg kvannerot for tannpine. For verk og hevelser brukte man foruten nautlønsmorning bad av hender og føtter i saup(kjerneremelk) -altsammen forholdsvis effektivt.

30:

Enhver samlet og opbevarte hva som måtte tren- ges - som regel med å tørke det og henge det opp.

31:

Alle platemedisiner ble tillaget ettersom de trengtes -hentet inn fra f eks stabburet.

32:

Jo, ting som men hadde lest seg til og som ikke fantes her i landet. Men det var helst ikke til medisinsk bruk, mere til f eks farging av stoff

15556

Fortsettelse.

av vevnader, bl. a Quillabark, Indigo o l.

33: De ble helst bare oppløst i kokende vann -bløtt ut aktså.

34: Ja, man hadde jo det, unntagen for de medikamenter man hadde erfaring for og som ikke trengte noen spesiell resept.

35: Helsekilder er het ukjent.

36: Nei.

37: Ja, de som ga råd kunne ofte anbefale kamferbrennevin eller "franskbrennevin" (Konjak)

38: Vites ikke om noen sådan.

39-40. Ukjent.

41: Likeså. (Bare for dyr)

42: Ikke noen bygdedoktor men kjerringer, som hadde lært kunsten. Sakene fantes på nærmest hver gard - således også hos nedskriveren herav, på privat gardsmuseum.

43: Man hadde en en liten økslignende, såkaldt "bill" og så hadde man avsagede hornstubber med hull i toppen. over dette hullet viklet man pølseskin, og så ble hornstubbene suget fast i huden og tett over med skinnet. "Billen" hakket man så hull i skinnet med, og horna påny suget fast. De trakk ut blod.

44: Det var vistnok prøvet det også.

45: Nei, da ble nok de "utenlandske" angekokker oppsøkt.

46 - 48. Ikke for menneskelige sykdommer, men helst for dyra.

C Lægebøker.

- 49: Slike bøker fantes på mange gardar og plasser, men lar seg ikke i dag oppdrive - fillet og ødelagt som de jo gjerne var. Ingen kan angi forfatter eller trykkår.
- 50: De var vel helst danske -og helst nærmest ikke for bøker å kalle. Småskrifter.
- 51: Jo, endel tysk var nokk lært, men sjelden engelsk.
- 52: De gikk fra gard til gard sålenge filla var i gjen og de sto gjerne i bokhylla ved siden av bibel og postill.
- 53: Det må en ganske omfattende undersøkelse til for å bringe dette på det rene. Helst er størsteparten nå ødelagt, men det går jo an å ha oppmerksomheten på tingen, slik at man ved leilighet kan slumpe over noe.

Obs!

Det faller p gr a dette arbeid endel reiser fra mit hjemsted Tolga til Tynset. Kan dette fåes refundert?

Tolga 18 Juli 60

Jrbødigst

Ivar Eide

1852

De heer van der ...

1852

De heer van der ...

1852

De heer van der ...

1852

De heer van der ...

1852

De heer van der ...

1852

De heer van der ...

De heer van der ...

1852

1852

1852